

BETWEEN EAST AND WEST, ON LITERARY ROADS

Veronica Alina Constanțeanu

Scientific Researcher III, PhD, The Institute for Banat Studies, Romanian Academy,
Timișoara Branch

Abstract: By the early 2000s, Rodica Draghinescu was the first Romanian writer who received a scholarship at Akademie Schloss Solitude. "Zâna dracilor" is a pseudo-diary written during that time, a novel in which the author talks about (in her own way, already known) her German experience. Few years later, Daniel Vighi spend himself few months within the walls of the same castle, and his experience will be reflected in another novel, "Mysteries of the Castle Solitude" If we should describe briefly those two books, we could only say: from Banat to Solitude, oscillating between those two worlds. But these books are very different in substance, and this study will especially underline these differences.

Key Words: diary, biography, fiction, impact, chronotop

Pe la începutul anilor 2000, Rodica Draghinescu deschidea drumul scriitorilor români care au primit o bursă la Akademie Schloss Solitude. „Zâna dracilor”¹ e un pseudo-jurnal scris acolo, în care autoarea povestește (în maniera ei proprie, deja cunoscută) experiența germană. Peste câțiva ani, Daniel Vighi va petrece și el o vreme între zidurile aceluiași castel, iar experiența lui de bursier se va oglindi în alt roman, „Misterele castelului Solitude”². Dacă ar trebui să prezentăm pe scurt cele două cărți, am putea spune doar atât: din Banat la Solitude, pendulând între cele două lumi. Dar cele două cărți sunt foarte diferite în fond, deși frica și singurătatea domină aceste călătorii între două destinații aparent incompatibile inițial. Formați într-o lume închisă, deschiderea abia întrezărită e privită cu bucurie, dar și cu spaimă. În romanul Rodicăi Draghinescu, drumul spre vest, se face dintr-o „poziție de atac”, dublat de întrebarea firească: „De ce să mă sperie o funcționară occidentală?(...) La urma urmei, de ce să mă crispez în halul ăsta, am actele în regulă, am ștampile, timbre, chitanțe, chițibușării de ambasadă, ar

¹ Rodica Draghinescu, *Zâna dracilor*[jurnalul care își omoară cititorii], Editura EST, București, 2009

² Daniel Vighi, *Misterele castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă*, Editura Polirom, Iași, 2004

trebui să mi se fâlfâie de percheziția ei națională. (...) De ce să-mi fie frică?”³ Așa se încurajează Rodica Draghinescu, iar acomodarea la noul spațiu se face treptat, prin reveniri acasă, refugieri în trecut, evadări în povești spuse de alții, toate acestea permițându-i autoarei să construiască un pseudo-jurnal alambicat, în care se contopesc viețile unor personaje reale sau aparent reale, alături de altele, cu destin doar de hârtie. Dspre poezia Rodicăi Draghinescu, mai mulți critici au subliniat faptul că e scrisă fără complex și e lipsită de prejudecăți și falsă pudoare, La fel stau lucrurile și în acest roman. Nimic nu e trecut sub tăcere, nimeni nu e menajat. Jurnalul nu e datat, ca și cum stricta cronologie a întâmplărilor nu ar avea nici o importanță.

Acomodarea la noua lume înseamnă de fapt descoperirea ei, dar și înțelegerea trecutului mai mult sau mai puțin apropiat, un trecut traumatizant, cel al realității din lumea comunistă, dar și unul, al copilăriei, al poveștilor spuse de Uța, al micilor întâmplări, care, adunate, formează totuși o viață. Iar Occidentul nu înseamnă doar lumea promisiunilor ținute și al viselor împlinite, nu, fiecare personaj are propria poveste, propriul destin. Convorbiri telefonice, întâmplătoare sau poate nu, voci cunoscute sau dimpotrivă, unele ale unor indivizi care vor rămâne pe mai departe niște străini, vor vorbi despre oameni inadaptați, deși infernul communist fusese de mult timp lăsat în urmă, desi ei erau de ani buni plecați în lumea liberă. Parcă traumele cu care au plecat de acasă nu vor să se vindece, parcă s-ar multiplica mereu, iar unele nefericiri au fost pur și simplu înlocuite cu altele. Emigranți mai noi sau mai vechi (emblematică fiind Dana, coafeza rebelă, cea care a acceptat o căsătorie de conveniență doar pentru a primi cetățenia germane, dar care așteaptă trecerea timpului, așa cum condamnații așteaptă ispășirea pedepsei) au fost deformați, mutilați în adâncul lor, iar Occidentul, oricum i-ar primi, nu mai poate vindeca aceste adevărate boli. „Te-ai dat de ceasu’ morții să pleci din România! Ai uitat? Te-ai săturat de părinți, de frații și surorile tale. Ai vrut ceva nou, deschizător de drumuri! Ai plecat de bunăvoie la dracu’ n praznic! Rabdă cum rabd și eu! Strănătatea nu-i vată pe băț!”⁴ Convorbirile cu cei din familie, revenirile scurte acasă o conving că trebuie să reziste acolo, oricât i-ar fi de greu. Și tot pentru a se vindeca, autoarea însăși călătorește în timp, în diversele etape ale vieții ei, în propria copilărie, acolo unde răul nu o poate atinge, în studenție, când înțelege tot ce se întâmplă în jur și simte concret cum se adună necazurile, nedreptățile, în viața zbuciumată de dinainte de primirea bursei. Povestea ei (pseudo-jurnalul) e întreruptă pe alocuri de povestea lui Schiller, care a locuit cândva la

³ Rodica Draghinescu, *op. cit.*, p. 11-12

⁴ *idem*, p. 292

Solitude. Construind o poveste în jurul lui, Rodica Draghinescu vorbește până la urmă tot despre literatura care salvează destine, despre scrisul ca terapie. „Sentimental și naiv, Friederich a scris ode bucuriei. Eu, ode revoltei de a pierde bucuria la numai două minute după ce o cunoșteam. El a studiat Latina, armele, medicina și filosofia. E, tristețea filosofilor. Pe amândoi ne-a unit în obsesii Fecioara din Orleans.”⁵ Srisul salvează totuși: „Scriu. Îmi omor clipele cu muște. Scriu cu zgomot. Apăs. Străpung pagina. Notez cum *stau*, cum *nu plec niciunde*, cum *mă îndepărtez*, *apropiindu-mă de fapt*, cum *mă absurdizez*, *băgându-mă mai adânc în mine*, cum *revin la suprafața normalului*, cum, *nemulțumită*, *mă ridic și mă așez într-un alt loc*, *între noi fie vorba*, *același*. *Locul meu cald și repetabil*. *E adevărat, e excitant, e inutil*, e imposibil. Scrisul meu e o groapă. Un container de gunoi. Un crematoriu. O oglindă criogenă.”⁶

Realitatea se opune mereu ficțiunii: „Ce e ficțiunea, ficționaristo? Ce naiba e ficțiunea? Rămân uneori pe loc, depinde unde mă aflu.(...)Hai că nu are nicio importanță demența asta. Asta să fie ficțiunea?”⁷ Trimiterile intertextuale sau trimiterile directe la autori la modă în Occident construiesc până la urmă o plasă de siguranță. Literatura e cea care dă sens unei lumi aflată în derivă, deși uneori schimbul nu pare a fi neapărat benefic: „Ca să vezi cum strică oamenii realitatea, cum o transformă în ficțiune pură. E noapte de-a binelea și niciun miraj, nicio crimă, nicio anormalitate aici, babele s-au dovedit inexacte. Păcat! Și luna, dezamăgită, amenință că se va stinge.”⁸ Romanul Rodicăi Draghinescu devine pe alocuri un pseudo jurnal de idei, de stări, de emoții, toate se adună și se contopesc neîncetat, căutând soluții, un drum spre o existență măcar suportabilă, pentru că structural o lume bolnavă nu poate deveni brusc una fericită. Jumătățile de măsură nu sunt admise, nici cărțile scrise după rețete la modă, nici iubirile confortabile, dar plictisitoare. E o lume predestinată la nefericire și ratare. „Ce de occidentali fără grija zilei de mâine și, totuși, nu prea departe de situația de a se rata poimâine.”⁹ Mulți din cei plecați nu vor să-și recunoască ratarea și construiesc adevărate biografii fictive menite să îi impresioneze pe cei rămași acasă. Viața devine literatură, scrisul devine obligație: „12 luni de bursă, primul și singurul concediu din viața mea. A scrie și-a deplânge. Timp berechet. Și ice să fac acum, aci, din? Să nu scriu când mi se spune să scriu? Și cum să scriu inspirată, când nimeni

⁵ idem., p. 297-298

⁶ idem. p. 226

⁷ idem, p. 227

⁸ idem, p. 238

⁹ idem, p. 88

nu mă înjură, nimeni nu mă lovește? Cum să mă împac eu cu politețea?”¹⁰ Până la urmă scrisul vine mai mult din însingurare și durere.

Și tot singurătatea domină lumea descrisă de Daniel Vighi în romanul său: „Anul trecut, la început de august, la câteva zile după ce am ajuns la Castelul Solitude, eram mai singur decât damigeana goală în pivnița vecinilor de la Radna, strada Economilor 22, acolo unde, copil fiind, mă uitam pe o fereastră îngustă în piatră și vedeam, în dunga de lumină a soarelui, o damigeană mare. Aceeași. Singură și scufundată în tăcere și în răcoare. Asemenea ei eram eu în acele zile de început de august ale anului trecut. Singur în prezentul istoric al povestirii, în drum spre cimitirul Waldfriedhof Gerlingen.”¹¹ Singurătatea și inadaptarea rămân dominante și aici. Spre deosebire de vehemența Rodicăi Draghinescu, tonul lui Daniel Vighi e mai blând, castelul nu e la fel de neprimitor cu esticii, pare același pentru toți: „Intru în grabă pe coridoarele castelului și privirea îmi alunecă peste stucaturile cunoscute, peste tabloul cel mare de deasupra scărilor largi de lemn care scârțâie la fiecare pas, și văd deodată că tabloul ăsta are în el o cumințenie, un fel de modernitate obosită care-mi aduce aminte de un altul asemenea, puțin fauvist, puțin expresionist(...)”¹² *Un prizonierat de douăsprezece luni la Solitude*, așa consideră Adriana Babeți (în prefața care însoțește romanul) perioada în care Daniel Vighi a stat la Solitude. „Singurătatea îl aruncă în brațele propriilor năluciri care prind chip într-o cohortă de spectre. Chiar dacă întreaga poveste a apariției lor e demontată parodic, cu inserturi copios comentate din texte științifice despre Spiritism sau fante (scoase de pe internet), alaiul dispăruților care îl bântuie pec el ce povestește (unchii, mătușa, prietenii, cunoscuții, profesorii, vecinii, câinele Tambur, ba chiar și un boboc de găscă îngropat de viu în copilărie) vine nu din moarte, ci din tărâmul de dincolo numit ficțiune. Trecuți cu toții în amintirea și fraza lui Daniel Vighi, ei prind viață, se reîntrupează din aer și sunete, din litere și din lăcașele albe dintre cuvinte. Acesta este, aș spune, miracolul petrecut în roman. Și, spre a încheia interpretarea titlului: misterul său.”¹³ Ajutat de toate aceste personaje, Daniel Vighi scrie și rescrie pagini din istoria Timișoarei și a Banatului. Jocurile intertextuale sunt de multe ori la vedere; ca un veritabil optzecist, atorul jonglează cu planurile narrative, persoana verbelor, cu glisarea între realitate și ficțiune: „(...) e o iluzie textuală clar exprimată de cineva care nu mai ești tu, ai alunecat în impersonalul persoanei a treia, un

¹⁰ idem, p. 67

¹¹ Daniel Vighi, *op. cit.*, p. 25

¹² idem, p. 43

¹³ Adriana, Babeți, *Trecutul care nu trece*, prefață la Daniel Vighi, *op.cit.*, p. 7 -8

domn între două vârste ești, domnul a ajuns aproape sus, pe creasta dealului, una intermediară, că mai urmează să urce domnul.”¹⁴ Timișoara devine un spațiu aproape mitizat, un loc al poveștilor. O lume întreagă prinde viață pentru a-l ajuta pe Daniel Vighi să suporte singurătatea de la Solitude. Romanul său e mai mult unul despre Banat, decât despre vestitul castel. Din Elisabetin pe malul Mureșului, de la Radna la Solitude, din 17 decembrie 1989 spre anii 80, din prezentul singuratic de la Solitude spre trecutul plin de povești, călătorim neîncetat printre diverse fire epice. Există o adevărată magie a povestirii. („Și cum spun, exact așa se întâmplă lucrurile. Ca la Discovery Channel.”¹⁵) Cu toate astea, scriitorul nu e deloc omniscient („Domnul meu misterele Castelului Solitude sunt multe și în tot cazul nu vom putea noi să le dăm de capăt.”¹⁶), personajele au viața lor, independentă de voința autorului. („De ce anume o fi apucat-o pe drumeagul acela nu știm.”¹⁷) Personajele de hârtie își cunosc și ele destinul, atenționându-ne că nu trebuie să confundăm realitatea cu ficțiunea: „-Să nu crezi tu că eu exist cu adevărat. – Bine, bine, am înțeles, i-o retez, și Ucunuțu tace îmbufnat și parcă ușor supărat.”¹⁸ Ajutat mai ales de acest unchi, Daniel Vighi va reuși să readucă la viață o întreagă lume, urzind povești petrecute în Banat.

Pe lângă discursul la persoana întâi și a treia, brusc în roman apare și discursul la persoana a doua, e drept că nu pe spații largi, ca în cazul lui Cristian Teodorescu, sau Mircea Nedelciu (colegii de generație care au utilizat încă de pe vremea debutului acest slalom printre discursuri scrise la diverse persoane ale verbului, schimbând în acest fel modul în care un anumit eveniment e perceput.) Sigur, simțim influența lui Michel Butor, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai noului roman francez. Ne gândim nu doar la *Renunțarea* (*La Modification*) ci și la textele teoretice de *Repertoriu*. Monologul implică un auditoriu, dar nu admite replica, discursul la persoana a doua implică un șoc psihologic, ne întrebăm: autorul ne dă un sfat, un ordin sau ne dublează gândurile, trăirile? E vorba de un reprezentant al cititorului, după cum spune Michel Butor? „În lectura celui mai simplu episod dintr-un roman sunt implicate totdeauna trei persoane: autorul, cititorul, eroul. În mod normal, acesta din urmă ia forma gramaticală a persoanei a treia a verbului: el este acela despre care ni se vorbește, despre care ni

¹⁴ Daniel Vighi, *op.cit.*, p. 123

¹⁵ idem, p. 149

¹⁶ idem, p. 54

¹⁷ idem, p. 125

¹⁸ idem, p. 56

se povestește ceva. Dar este lesne de observat ce avantaje poate avea autorul dacă introduce în operă un reprezentant al său, un narator, cel care ne povestește propria-i poveste spunându-ne eu. Pronumele *el* ne plasează în exterior, *eu* ne face să pătrundem în interior, dar acesta riscă să fie un interior închis aidoma camerei obscure în care fotografii își dezvoltă clișeele. Acest personaj nu poate să ne spună ceea ce știe despre el însuși. De aceea, în operă se introduce un reprezentant al cititorului, al persoanei a doua, căreia îi este destinată expunerea autorului: cel căruia i se istorisește propria sa poveste.”¹⁹ În *Renunțarea*, teoria este aplicată în text, lunga călătorie cu trenul fiind scrisă aproape imperativ, la persoana a doua: „Contemplând personajele atât de naiv pictate încât invită spiritul să insufle viață, ai ajuns să-ți închipui pentru fiecare dintre ele câte o poveste, urmărindu-le, înainte și după scena reprezentată, gestul lor izolat și fixat în mijlocul călătoriilor pe ape, în aventurile lor pe străzile acestor mărețe orașe maritime, printre colonade și săli, printre grădinile cu arbori înalți ale acestor fastuoase locuințe atât de adecvat mai antice în fantezia lor scăldată de vocea lui Vergiliu decât proastele reconstituiri de monumente pe care vor continua să nu le impună - până când - atâtea generații de pedagogi.”²⁰ În romanul lui Daniel Vighi, fragmentele scrise la diverse persoane verbale se întrepătrund, discursul la persoana a doua apare oarecum pe neașteptate, dincolo de jumătatea cărții: „Te smulgi din iluzia istoriei, din curgerea ei, din faptele și înfăptuirile cele de demult și ești aici, în studio. Și azi e la fel în cetatea Timișoarei, îți zici cutreierat de avânturi provinciale și regionale. La fel! Și astăzi construim. Iată, spre exemplu, la tine acasă, pe Eneas 35, lucrează domnu’ Petricaș, zidarul, tu cu el mai vorbești una-alta, vă mai întrețineți despre ale lui probleme; afli cu această ocazie că este nițel cam ipohondru, se teme de boli și poate că, îți spui, de moartea care rezultă de aici.”²¹ Există trimiteri directe sau doar sugerate la cărțile altor scriitori ai Banatului, dar și ai Europei Centrale, de la Livius Ciocârlie până la Joseph Roth. Și pentru ca jocul textualist să fie complet, Daniel Vighi face trimiteri și la o altă carte de-a sa: „După ce ne-am mutat din centrul orașului, de-la-bloc-la-casă, în lumea lui Ucu și a lui tușichi, mărturisesc faptul că mi-am dat seama destul de repede că *sunt probleme*- vorba tovarășului maior Bocanc, pe care l-am prezentat în romanul Decembrie, ora 10.”²² Acest roman despre un castel și despre singurătatea la vreme de iarnă încheie în el cam tot ce știm despre noul roman, toate teoriile despre autoreferențialitate, dialogul cu

¹⁹ Michel Butor, *Repertoriu*, p. 87-88

²⁰ Idem, *Renunțarea*, p. 126-127

²¹ Daniel Vighi, op.cit., p. 94

²² idem, p 96

cititorul, intertextualitate și textualism. Dar nimic nu e ostentativ. „(...) la urma urmelor, amintirile, așa cum sunt ele, nu se pot exprima decât prin cuvinte, nu ai cum altfel, de aceea zic că literature mai mult cu asta se ocupă: cu amintiri; despre amintiri nu poți decât vorbi, chiar și atunci când scrii din închipuirile tale nu se poate ca anumite experiențe, figuri, inși, întâmplări de toate soiurile să nu se strecoare ele printre personaje, povești, descrieri de natură, în toate e ceva din amintirile tale, de fapt nici nu știu prea bine dacă poți picta amintiri sau dacă le poți pune pe muzică, sau poate că e posibil așa ceva(...)”²³

Pentru sociologi mai ales, ar fi interesant de citit în paralel cu aceste romane și altele, scrise tot la Solitude, dar de autori români din alte generații, scriitori mai tineri, precum Dan Coman sau Dan Sociu de exemplu, pentru care falia dintre Est și Vest nu e la fel de evidentă, am putea spune că aparent ea nici nu mai există. Fețele literaturii sunt nenumărate, și în asta stă până la urmă frumusețea și puterea ei.

Bibliografie

1. Babeți, Adriana, *Trecutul care nu trece*, prefață la Daniel Vighi, *Misterele castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 5-11
2. Butor, Michel, *Renunțarea*. Traducere și studiu introductiv de Georgeta Horodincă. *Editura pentru Literatură Universală*, București, 1967
3. Idem, *Repertoriu*. Cuvânt înainte de Irina Mavrodin. Traducere de C. Teacă, *Univers*, București, 1979
4. Draghinescu, Rodica, *Zâna dracilor [jurnalul care își omoară cititorii]*, Editura EST, București, 2009
5. Vighi, Daniel, *Misterele castelului Solitude sau despre singurătate la vreme de iarnă*, Editura Polirom, Iași, 2004

²³ idem, p. 76